

נוביני קרקובסקיה Nowiny Krakowskie

ארגון יוצאי קרקוב בישראל
Zwiazek Krakowian w Izraelu
Association of Cracowians in Israel

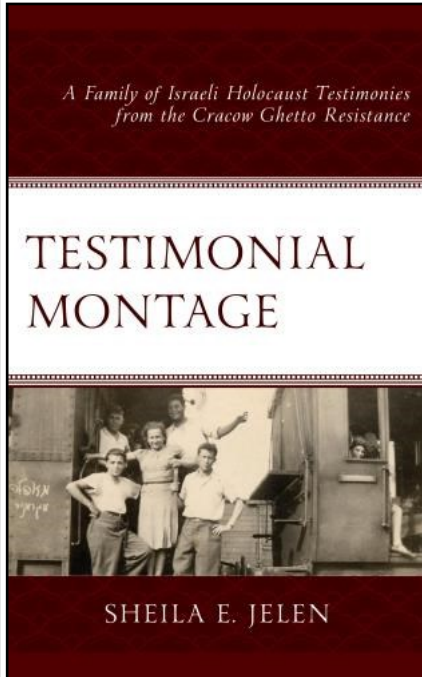
כתבינה, עריכה והבאה לדפוס: לילי הבר
רח' הנוריות 31, הרצליה, 4672630
cracowassociation@gmail.com
טלפון: 09-9579540, פקס: 054-4436366
www.cracow.org.il

www.facebook.com/groups/cracowassociation
בנק מזרחי-טפחות סניף 669 חשבון 143564

גליון 208 יוני 2024 אייר-סיוון תשפ"ד

בטאון ארגון יוצאי קרקוב בישראל

ספר עדויות על ההתנגדות בגטו קרקוב

פרופ' שילה ילן Sheila E. Jelen פרסמה לאחרונה ספר שכותרתו **Testimonial Montage: A Family of Israeli Holocaust Testimonies from the Cracow Ghetto Resistance** (עדויות שואה של ישראלים על ההתנגדות בגטו קרקוב).

פרופ' ילן מלמדת ספרות, תרבות והיסטוריה יהודית באוניברסיטת קנטקי, לקסינגטון, ובספרה היא בוחנת עדויות של ארבעה ניצולי שואה שהיו חברים בקבוצת הנוער "עקיבא" בקרקוב, ואשר השתתפו בפעולות ההתנגדות בגטו.

בהסתמך על השיח הספרותי והצילומי, פרופ' ילן מחלצת את קווי המתאר של הנרטיב האישי מהקול הקולקטיבי הנוכח בעדויות המחוברות זו לזו. גישתה של פרופ' ילן היא גישה הוליסטית המבקשת לבחון את

העדויות בכל רוחב היריעה שלהם על פני הזמן והמרחב.

היו היה פעם...

דיני מרחץ לפי תקנות שנת 1595:

♦ אישה, גם אם אינה נשואה, אינה רשאית ללכת לבית מרחץ לא יהודי בקז'ימייז' או בקרקוב, כשהמלך נמצא בעיר. העוברת על איסור זה דינה קנס של 5 גרוש לצדקה שבה מעוניין הפרנס. על שומר השער לדווח לפרנס החודש, ובעבור הדיווח יזכה במחצית מגובה הקנס. אשה שנאלצת להשתמש בבית המרחץ מסיבה רפואית, חייבת לדווח על כך לפרנס החודש ולשלם לו 2 גרוש.

♦ גבר שמשתמש בבית מרחץ לא יהודי חייב קודם לשלם, שילינג לחוכר בית המרחץ היהודי או לשומר במקום.

♦ התשלום לבלנית בית המרחץ הוא: בגין כל מאה זלוטי של נדוניה על המאורסת לשלם 4 גרוש, וכלה ביום הנישואים תשלם שלושה גרוש בגין כל מאה זלוטי נדוניה. לעוזרת הבלנית תשלם 2 גרוש ממאה הלזטי הראשונים של הנדוניה, ועוד חצי גרוש בגין כל מאה זלוטי נוספים, ולא יותר.

§§§

ב"ספר קראקא. עיר ואם בישראל" נכתב כי "יהודי קראקא הצטיינו באופיים המיוחד, סמיכות של יהדות מקורית והשכלה אירופאית, מסורת מושרשת בהתמזגות תרבותית, תלמידי חכמים ואנשי מעשה, עצמאיים היו בהליכות חייהם, בעלי יוזמה וחלוצי ארגון.

הם שמשו דוגמא לגיבוש חברתי, לארגון מוסדות הצבור וגם להסכמי מסחר, מי שלא ראה את יהודי קראקא בשעת יציאה המונית מבתי הכנסת ביום שבת, חג ומועד, לא ראה מחזה נהדר מימיו, התלבשות, צורת ההליכה, שיחת מרעים והעיקר השלווה החגיגית שאין לתאר אותה"

ספר קראקא, עיר ואם בישראל. הוצאת מוסד הרב קוק וארגון יוצאי קראקא בישראל, תשי"ט, עמ' 126

עוד רשימות באתר האינטרנט של קרקוב

למאגרי המידע של יהודי קרקוב נוספו שלושה מאגרים נוספים, ואותם תמצאו באתר שלנו בכתובת cracow.org.il.

• **תעודה מזהה**: רשימת של כ-16,000 יהודי קרקוב שפנו בשנות ה-30 של המאה ה-20 בבקשה לקבל תעודה מזהה. הרשימה כוללת שם משפחה, שם פרטי, שמות ההורים, תאריך לידה, מקום לידה, כתובת מגורים ומקצוע/תעסוקה.

• **ניצולים**: רשימה של כ-11,600 ניצולים שנרשמו במחצית השנייה של שנות ה-40 במשרדי הקהילה היהודית ברחוב דלוגה 38 בקרקוב. הרשימה כוללת גם אנשים שלא גרו בקרקוב לפני המלחמה. ברשימה: שם משפחה, שם פרטי, תאריך לידה, מקום לידה, שמות הורים, כתובת מגורים, מקצוע והערות. ההערות כתובות בפולנית ואפשר להעזר בגוגל לתרגמן.

• **קצינים יהודיים**: רשימה של 201 שמות קצינים יהודיים קרקובאים אשר שרתו בצבא פולין במלחמת העולם השנייה. הרשימה כוללת שם משפחה, שם פרטי, שם האב, שם האם, תאריך לידה וכן היחידה שבה שרת הקצין.

עצרת ביום הזיכרון לשואה תשפ"ד

התנ"ך של הכדורעף העולמי. על השגיו אלה צורף לונק להיכל התהילה של הכדורעף העולמי.

לאורך השנים זכה להצלחה רבה כמאמן בתחרויות בינלאומיות, אימן את נבחרת הגברים של הולנד באולימפיאדת 1992 והמשיך לאמן את הנבחרת של יפן כמאמן הזר הראשון ביפן.

לפני כעשרים שנים חזר לישראל, היה מאמן נבחרת הנשים של ישראל והביא את נבחרת ישראל בכדורעף נשים לגמר אליפות בכדורעף. עד היום לונק פעיל וממשיך לאמן קבוצות בכדורעף.

יהודית עדה שטרסבורג

יהודית נולדה בקרקוב בשנת 1932 להוריה מרדכי ארליך והלה חיה לבית פויר, אחות בכורה לפנינה אולגה. המשפחה גרה ברחוב סטרובישלנה 28 בקז'ימייז', לאבא היה עסק למשקאות והאם הייתה עקרת בית. המשפחה ניהלה אורח חיים מסורתי מודרני. בגיל שבע החלה יהודית ללמוד בגימנסיה העברית, אך הספיקה לסיים רק את כיתה א' כשפרצה המלחמה.

עד להקמת הגטו בפודגוז'ה המשיכו ההורים ושתי הבנות לגור בדירתם, אך כשהוקם הגטו נאלצה המשפחה לנדוד לדירה קטנטונת בתחומי הגטו. ההורים החליטו לדאוג למקום מסתור לבנות, ועוד לפני חיסול הגטו הצליחו ההורים למסור את שתי הבנות לאשה פולניה שהחביאה אותן, כשהן חיו בזהות של נוצריות.

את קרקוב לכיוון מזרח ואז תוך זמן קצר נכלאה בגטו בוכניה. באחת האקציות האב גורש לאושוויץ, וכנראה נרצח שם. באותה אקציה גורשו האם והילד למחנה העבודה והריכוז ברגן בלזן ושם היו שנתיים. כשהתקרבו צבאות הברית גורשו כ-2,500 מאסירי המחנה ברכבות מוות. ב-13 באפריל, בשל תקלה בקטר, עצרה הרכבת עליה הועמסו, ואמו האיצה בו לקפוץ מהרכבת ולהתחבא בביצה. למחרת הגיעו האמריקנים. הבן ואם ניצלו.

ביולי 1945 עלה לונק לארץ-ישראל, נכלא במחנה המעצר בעתלית ומשם הועבר לקיבוץ עין המפרץ. כאן החל לעסוק בספורט והיה חבר נבחרת ישראל בכדורעף. 10 שנים לאחר השחרור ממחנה הריכוז בשנת 1955 נסע כשחקן עם נבחרת ישראל למשחקי הנוער הקומוניסטי בפולין, ובשנת 1956 השתתף במשחקי אליפות העולם בפריז. ב-1956 התגייס לצה"ל ושרת כקצין בחיל הצנחנים.

לונק לסיים לימודי חינוך גופני במכון ויינגייט, ועבד כמורה לחינוך גופני לצד עיסוק פעיל בספורט כשחקן וכמאמן נבחרת הנשים של ישראל בכדורעף.

בשנת 1969 נסע לארצות הברית על מנת ללמוד לימודים אקדמאיים באוניברסיטת אילינוי, שם השלים את לימודי הדוקטורט. בשנת 1975 החל לאמן את נבחרת הנשים של ארצות הברית שאף זכתה במדליית כסף באולימפיאדות, וכתב ספר שהוא

כמידי שנה התאספנו ביום הזיכרון, בני הדור הראשון, השני, השלישי ואפילו הרביעי, לעצרת שהתקיימה בבית הספר תיכון עירוני ה', התיכון "המאמץ" את קהילתנו מזה למעלה מיובל שנים. ששה שורדי שואה הדליקו את ששת נרות הזיכרון ואלה הם:

מרים מרישה מלי

נולדה בקרקוב בשנת 1930 להוריה ד"ר יצחק שנקר ואנה לבית גרשטר, אחות בכורה לפרופ' יוסף שנקר. אב המשפחה היה כירורג ידוע בקרקוב, המשפחה חיה ברווחה כלכלית - למשפחה הייתה מכונית עם נהג פרטי.

עם פרוץ המלחמה ברחו בני המשפחה לפשמישל, אך כעבור זמן קצר נאלץ האב, שהיה קצין רפואה פולני, לעזוב את משפחתו ולהצטרף ליחידתו. האם ושני הילדים הגיעו ללבוב ומשם גורשו, כמו פליטים רבים, לסיביר. בסיביר הם סבלו מקור מקפיא, ומרעב ממושך והתקיימו מאכילת תפוחי אדמה מוברחים.

במהלך המלחמה הצליח האב להגיע לארץ-ישראל כעולה בלתי ליגלי, ולאחר שש שנות פרידה ומסע מפרך של אלפי קילומטרים ובסיוע פעילי עלייה, הגיעה האם וילדיה לנמל מרסי ומשם הפליגו לארץ-ישראל.

באפריל 1946 הגיעו לארץ והתאחדו עם אבי המשפחה. במלחמת השחרור עבד האב ככירורג צבאי בבית החולים הצבאי בצפת, חלה ונפטר בגיל 60. המשפחה נותרה בחוסר כל ובמצב כלכלי קשה.

בישראל נישאה מרישה לזאב, יליד פולין, שעלה לארץ-ישראל עוד לפני המלחמה, ויחד הקימו משפחה. מרישה היא בוגרת המחזור הראשונה של בית הספר שנקר לעיצוב ואמנות, בחוג אופנה וטקסטיל, ועבדה כמעצבת אופנה.

ד"ר אריה זלינגר

אריה לאון "לונק" זלינגר נולד בקרקוב באפריל 1937 לאביו חיים שהיה מהנדס בניין ואמו שהייתה אחות. המשפחה גרה ברחוב סרגו 17 ברובע סטרדום.

כשפרצה המלחמה עזבה המשפחה

יהודית שטרסבורג ואחיה מצאצאי מדליקים את נר הזיכרון

עצרת ביום הזיכרון לשואה תשפ"ד (המשך)

בוכניה. לאחר חיסול הגטו של בוכניה גורשו אדמונד ואשתו הלנה למחנה ריכוז והשמדה שבניה. אדמונד עבד במחלקה הטכנית במחנה והלנה עבדה שם במתפרה עד שנרצחה באקציה ב-1943.

בפברואר 1944 נשלח אדמונד למחנה הריכוז פלשוב, ולאחר שחוסל המחנה הוא הועבר למפעל בצ'ינסטוחובה ושם שוחרר על ידי הצבא האדום.

לאחר השחרור חזר לקרקוב, התאחד עם בתו, הכיר את אוגניה מלצר, אשר השתתפה בפעולות המרי של "החלוץ הלוחם" בקרקוב והצליחה להמלט מבית הסוהר. בקיץ 1945 נישאו אוגניה ואדמונד, ויחד עם בתו ובני משפחה אחרים עלו בשנת 1948 לישראל והקימו כאן את ביתם.

את הנר מדליקה אליסיה לזכר אמה הלנה ומשפחות שנברג וריינר שנרצחו.

מנחם שטרן

מנחם נולד בתחילת שנת 1940 בקרקוב, בן ללאה לבית שלר ולנתן שטרן. האב סיים את לימודי המשפטים באוניברסיטה היגלונית ועבד במשרד עורכי דין, ולאחר הנישואים, בשנת 1939, שכרו הזוג דירה במרכז העיר והפרנסה הייתה מצוייה בשפע. עד... עד לכיבוש.

מגיל ששה חודשים נזרק העולל לזוועותיה של המלחמה, ובמשך חמש שנות חייו הראשונות טולטל ממקום למקום ומיד ליד. יחד עם המשפחה נכלא בגטו קרקוב ובעת חיסול הגטו הוברח הילדון למחנה פלשוב ומשם הוברח ל... בית זונות. כשהגרמנים פרצו למקום התחבא מנחם מתחת למיטה וכעזבו כולם את המקום יצא הילד בן שלוש שנים וארבע חודשים לבד לרחוב. שם, ברחוב, הסתפח לחבורת ילדים מקבצי נדבות ומקבצי אוכל, כשהוא חשוף לקור הלילה ולסכנות העיר.

פולני טוב לב ריחם על הילד ואימץ אותו לביתו, אך "גן העדן" הזה ארך רק שנה, אז הועבר לביתה של שכנה אלמנה פולניה ומשם אל אחותה של הפולניה שחיה בכפר. כך עד 15 בינואר 1945 כשהגיע הצבא האדום והשחרור המיוחל הגיע.

(סיום בעמוד הבא)

היתומים. כעבור שנה עזבו האם ובנה את קרקוב, עברו לאוסטריה ומשם למחנה עקורים בגרמניה, שם שהו עד 1947. באותה שנה, מאיר בן ה-8 התחיל ללמוד לראשונה בבית ספר בבליה.

במרס 1949 עלו מאיר ואמו לישראל, אל מחנה עולים בבאר יעקב ומשם עברו לחולון.

מאיר, בוגר הנדסת חשמל בטכניון, שרת בחייל האוויר משנת 1961 ועד לשנת 2003, ואחר כך עבד במרכז למחקר גרעיני שורק ליד יבנה. למאיר ולרעייתו דליה, לה הוא נשוי 60 שנים יש שלושה בנים ו-9 נכדים.

אליסיה וסרטייל

אליסיה וסרטייל נולדה בקרקוב בשנת 1938 לאדמונד שנברג ולהלנה לבית ריינר.

עם החמרת התנאים בגטו קרקוב ופרסום הצו המורה ליהודים לצאת אל מחוץ לעיר, יצא אדמונד עם אשתו ובתו לכפר קטן סמוך. כשהצטוו יהודי עיירות קטנות להתקבץ בישובים גדולים יותר, עברה המשפחה לעיר בז'יסקו. את אליסיה הקטנה הצליחו ההורים להבריח אל הדודה, אחותו של האב, אדמונד. הדודה שהצליחה להסתתר עם ילדיה בסלובקיה ובהונגריה, וגידלה את אליסיה עד סיום המלחמה.

וההורים? בספטמבר 1942 הוזהרה ההורים שצפויה אקציה בבז'יסקו, ולכן, באמבולנס של הצלב האדום, יצאו בני הזוג מהגטו והגיעו לגטו

לאחר מספר חודשים נאלצה המחביאה להעביר את הבנות למקום אחר בשל חשש לבטחונן. פולניה אחרת הצליחה ליצור קשר עם דודתן של הבנות, והן הועברו את הגבול לסלובקיה ואחר כך להונגריה, שם נדדו עם הדודה וילדיה במשך כשנתיים, עד לסיום המלחמה.

וההורים? עם חיסול הגטו גורשו ההורים לפלשוב ולאחר חיסול מחנה הריכוז פלשוב גורשה האם לאושוויץ ומשם לשטוטהוף ושם נרצחה. האב נשלח לאושוויץ ומשם התגלגל לגרמניה והצליח לשרוד.

בשנת 1945 עלו יהודית, אחותה והדודה עם ילדיה לארץ-ישראל ומאוחר יותר הגיע גם האב. יהודית סיימה את לימודיה בתיכון גאולה ובסמינר לגגנות. בגיל 20 נישאה יהודית לחגי ה"צבר" ויחד עם בעלה הקימו משפחה לתפארת שמונה 2 ילדים ו-5 נכדים ו-10 נינים.

מאיר פורת (פטרשקה)

בשנת 1939, ששה שבועות לפני פרוץ מלחמת העולם השנייה, נולד מאיר בעיירה דז'יידז'יצה הסמוכה לקרקוב, להוריו יוסף וחנה פטרשקה. האב עסק בעבודות מזדמנות והאם הייתה עקרת בית. המשפחה ניהלה אורח חיים חילוני.

כשפרצה המלחמה החליטו ההורים לברוח לרוסיה, שם חיו בקולחוז ליד קייב והאב גויס, בשנת 1942, לצבא הרוסי. בשנת 1945 חזרו מאיר ואמו לפולין. האם הועסקה כמדריכה בבית היתומים מזרחי ברחוב מיודובה 26, ומאיר התחנך בבית

שירת התקווה בסיום עצרת הזיכרון

עצרת ביום הזיכרון לשואה תשפ"ד (סיום)

הייתי ילד זקן. חווייתי את המלחמה על בשרי והיא הלכה אתי לכל אורך הדרך... אינני בן הדור הראשון לשואה ואינני בן הדור השני. אני בן דור הביניים, דור התינוקות."

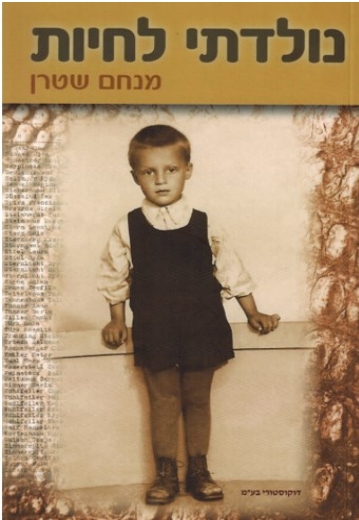
בספר "נולדתי לחיות" תעד מנחם את קורותיו, מיום לידתו, עבור בתקופת הכיבוש, השחרור, העלייה לישראל, בלימודיו, וכלה שירותו הצבאי ועבודתו המקצועית, עד לפרישתו לגימלאות.

למנחם ולרעייתו אלה שתי בנות ו-7 נכדים.

לאחר המלחמה נולדה אחות למנחם ובשנת 1950 עלתה כל המשפחה לישראל.

כאן סיים מנחם את לימודיו התיכוניים בתיכון עירוני ה', את לימודי הרפואה והתמחה בגניקולוגיה, חזר לשרת בצה"ל במשך 34 שנים ואז עשה הסבה ל... פסיכיאטריה.

מנחם מעיד כי: "מעולם לא הייתי ילד הגרמנים גזלו ממני את ילדותי. בשנת 1945 השתחררתי על ידי הרוסים מעול הגרמנים, אך מעולם לא השתחררתי מאימת המלחמה."

מרדכי גבירטיג. נרצה באקציה של יוני 1942

בחליל), אך חיבר את הלחנים לשיריו. כמעט כולם. לא ידע גם לכתוב ולקרוא תוים. לפי זמרתו כתבו אותם ידידי הפרופי הופמן ופרבר. השירים זכו לפופולריות בלתי רגילה. להקות חובבים ותיאטרונים מקצועיים בידיש הפיצו אותם בפולין. משם הגיעו לארצות אחרות באירופה ובאמריקה. רבבות מהעם שרו את שיריו בלי לדעת מי מחברם. מאות זמרים מצאו מקור פרנסה בהשמעת שיריו, אך הוא לא קיבל אף פרוטה מאלה, שחיו לא רע על השמעת יצירותיו.

בפרוץ מלחמת העולם השנייה נתייבש מקור הפרנסה הדלה של משפחת גבירטיג מתיקוני נגרות. באותם הימים הטילו הגרמנים עבודות שונות על יהודי העיר. על המועצה היהודית היה לספק מדי יום אלפי יהודים לעבודות אלה. כל היהודים נתחייבו לעבוד יומיים בשבוע. שתי בנותיו של גבירטיג (הגדולה, שנישאה לשטמברגר, ברחה עם בעלה למזרח, לשטח הכיבוש הרוסי) היו ממלאות מקומם של יהודים עשירים בניקוי רחובות העיר משלגים ובעבודות בקסרקטין. על הכנסה עלובה מכך התפרנסה משפחת גבירטיג.

כשהוקם הגטו, לא קיבל גבירטיג זכות מגורים בו. הוא נאלץ לעבור עם משפחתו לאחד הכפרים הסמוכים לעיר. שם ישבו, עד שנאסרה על היהודים הישיבה בכפרים. היהודים הודחשו אז לגטו של קרקוב. ושוב רצה הגורל שנגור בשכנות - חלון מול חלון. הוא גר בחדר שבקומת קרקע.

גם בגטו לא הפסיק לכתוב. הייתה תקופה של רגיעה בגטו. איש לא העלה על הדעת, שמתקרבים ימי גרושים למוות. בחפשו פרנסה ערכו נגנים, זמרים ושחקנים אחדים, שהיו בגטו, הופעות אמנותיות ובהן השתתפה בשירי אביה הצעירה שבנותיו של גבירטיג. השירים, שתיארו את הדלות היהודית והעלו גם ניצוץ חלום ותקווה, היו אהובים על הקהל. גבירטיג שמח על הרושם שעושים שיריו ובעיקר ששירי "עם ברענט" (בוער!) מזעזע את כולם, אך לבו ניבא לו רעות. פעם אמר לי: אני מאושר, שהוצאתי לפני המלחמה את קובצי שירי "פאלקסטימלעך" ובעיקר את הספר "מיינע לידער" עם הלחנים. ספרים אלה נמצאים, בלי ספק, גם באמריקה וגם בארץ ישראל והגרמנים לא יוכלו לשים את כפם עליהם..."

בספר "בין צללי עיר" כותב מאיר בוסאק על שכנו שבבית ממול, מרדכי גבירטיג.

"מול בית מגורי בני משפחתי התגורר המשורר מרדכי גבירטיג. כל הבית התלת-מפלסי היה מאוכלס לפני המלחמה במשפחות יהודיות בלבד. עתה - רק גויים, רק גויים. זכרתי את גבירטיג.

נמוך קומה, צנום, פניו אפורות וראשו מופנה קצת הצידה. הוא גר עם אשתו ושלוש בנותיו בדירה של חדר ומטבח. כביכול, נגר היה מרדכי גבירטיג, אך לאמיתו של דבר - עבד בחנות הרהיטים של אחיו, רהיטים שרובם ישנים ומיעוטם חדשים. הוא היה מתקן את המתפרקים, שאנשי הסביבה הביאו לחידוש מראיהם בפוליטורה.

הגדולה בבנותיו, שפרה, למדה בבית הספר העברי, השתיים האחרות, בשיה ולולה, בבתי ספר מקצועיים. העוני היה בבית. היה ליד קרקוב. שם משפחתו האמיתי לא היה גבירטיג אלא ברטיג. הוא היה אומר: יש להבדיל בין קודש לחול. כגולם הנוול לעולם חדש בהופכו לפרפר, כך אני, בצאתי מהחולין ובהכנסי לעולם השירה. בשירתי נקרא אני גבירטיג מלשון געבורט - הולדת, התחדשות..."

תמיד חלם על יציאה מהאפור וכניסה לעולם צבעוני. בעודו צעיר שיחק בתיאטרון של חובבים בידיש. אז היה שוליית הנגר לובש בגדים ססגוניים של המלך אחשוורוש, הרעב ללחם היה נהפך ליוסף המשנה למלך, המשביר לארץ מצרים. לפעמים ערכו לו מוקיריו מ"פועלי ציון" או מ"הבונד" ערבי הופעה ושירה. אז הוא, שלבש יום-יום בגדי עבודה מרופטים, היה מוציא את חליפתו היחידה, השחורה, את חולצתו הצחורה ואת עניבת הפרפר שלו והיה שר בקולו הצרוד, החלש, אך כובש הלבבות בחמימותו.

בשלהי המאה התשע עשרה ובתחילת המאה העשרים פעל בקרקוב בית הדפוס העבריידי, הגדול והמפואר, לפי מושגי אותם הימים, של יוסף פישר. כאן הודפסו במות ספרותיות שונות ועיתונים בעברית ויידיש. באווירה זו החל גם גבירטיג לכתוב את שיריו בידיש.

הוא לא ידע לנגן - לא בכינור, לא בפסנתר (אולי קצת

מחאת צעירים יהודיים בקרקוב על "נומרוס קלאוזוס"

לכל אלה שאלומות מפלגתית או קנאות לשנאה דתית או גזעית עדיין לא 'הרגו' את תחושת המדינה והאחריות שלהם לגורל המולדת, אנו פונים אליהם לא לאפשר את התאבדות המחשבה הממלכתית הפולנית, כדי לתדלק ניגודים דתיים וגזעיים בתוך המדינה, למנוע רמיסה של אידיאלים של דמוקרטיה ועקרונות החוקה".

להביא את מספר היהודים באוניברסיטאות הפולניות לרמת האחוזים המתאימה? נניח שהסיים יעביר את ההצעה ההרסנית הזו, העלאת שאלת הלאום היא חסרת טעם, משום שמספרם של אלה שהצהירו על לאומיותם כיהודים כמעט אף פעם לא מגיע לנורמה, והצגת השאלה על בסיס דת פירושה חזרה לשיטות של המאה ה-17.

בספר "יהודי קרקוב בין המלחמות" כותב ההיסטוריון צ'סלב בז'וזה כי צעירים יהודים משכילים יצאו במחאה נגד הניסיונות של איגוד הנוער הפולני האקדמי להנהיג באוניברסיטאות "נומרוס קלאוזוס" וכך נכתב במחאתם:

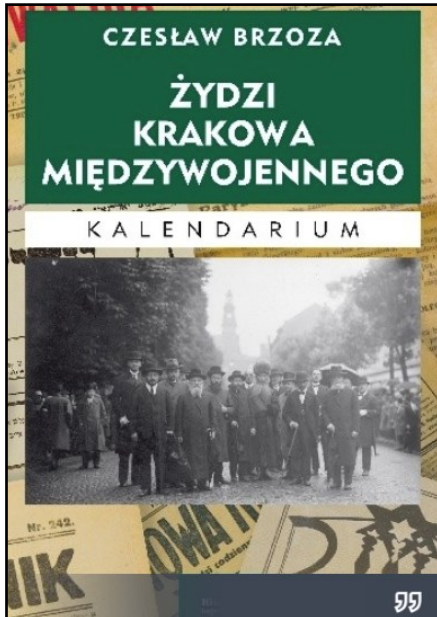
"לכל הנוער האקדמי! חברים!

בימים הקרובים ישקול הסיים את עניין "נומרוס קלאוזוס". בימים הקרובים יתברר אם הנציגים שנבחרו על ידי החברה ילכו בעקבות המסורות ההיסטוריות של הרפובליקה הפולנית, אידיאלים של צדק, או שישתנוורו מהסיסמאות של המחנה הלאומי המשתולל בשנאה גזעית, ויחליטו לעשות צעד אובדני מנקודת המבט של מחשבת המדינה הפולנית. מכיוון שדחיקת אזרחי מדינה פולנית בעלת דת או לאום אחר מהתרבות הפולנית היא התפטרות מרצון מהשליחות התרבותית של פולין, היא בונה חומה בין אזרחי אותה מדינה, היא מפיצה זרע חדש של שנאה, הפירות הרעילים של מה שיקשה על חייהם של הדורות הבאים לאורך זמן.

מהי מטרת ה"נומרוס קלאוזוס"?

בשני המקרים, אלה שלא יתקבלו יגדילו בהכרח את האחוז המופרז ממילא של יהודים המועסקים במסחר ובתעשייה, מה שיגרום לתלונות על יהדות המסחר הפולני של אותם אנשים שקוראים היום להחייאת האוניברסיטאות.

האם אין דרך אחרת להתמודד עם חוסר המקום והצפיפות באוניברסיטאות? הרי עדיין יש מקום לאזרחי מדינות זרות באוניברסיטאות שלנו. ליוזמי ה"נומרוס קלאוזוס" לא אכפת מלהעמיד את המדע לרשות ההמונים הרחב יותר של האוכלוסייה הפולנית, הם רוצים, מעל הכל, להשביע את שנאתם בכל מחיר, ללא קשר להשלכות. (...)

משתפי פעולה עם הכובש הגרמני

כך נאסר בידי הגסטפו, אך שוחרר כעבר שלושה ימים ומאז שירת את הגסטפו כמרגל. הוא לא היה אישר רע, אלא טיפש וחלש אופי. הגסטפו ידע לכוונו וגרינר הלשין על עשרות יהודים. [...]

גרינר בא על עונשו: הוא ואשתו נורו למוות במרס 1943. יד המחותרת הייתה בדבר, כך סיפרו הבריות.

משתפי פעולה נוספים שפעלו עם הגרמנים בתחום הגטו ומחוצה לו היו: יולק אפל, העלמה סטפניה בראנדטשטר, חילוביץ' ואשתו, פינקלשטיין, פרסטר, מרצל גולדברג, קליינברגר, קרנר, מיכאל פאצנובר, שמעון רוזן, מריאן רוטקופף, איגנצי טראובמן, ויינינגר, וייסמן ואחרים. ... רובם ככולם חוסלו בידי הגסטפו או בידי ארגוני המחותרת הפולניים.

משפחת זלינגר, בעל ואישה, היו זוג מסוכן מאד שפעל בשירות הגסטפו. הוא היה בעל קומה ממוצעת, שערו שחום, הקפיד על תסרוקת ועל לבוש; והיא נמוכה, שיערה בלונדי מחומצן, פני בובה, מדברת פולנית רצוצה. הם שיתפו פעולה עם קצין ס.ס. שהיה ממונה מטעם הגסטפו על עניינים פוליטיים. היא הייתה מאזינה לשיחות בבתי הקפה, ומעבירה את תוכנן אל בעלה שלא בחל בשום תפקיד שהטיל עליו הגסטפו. היה מוסר לידיו יהודים שנשאו תעודות של 'אריים' ומסגיר פולנים שקיימו קשר עם יהודים.

הרוקח תדאוש פנקיביץ', בספרו "בית מרקחת בגטו קרקוב" נוקב בשמותיהם של מספר משתפי פעולה עם הצורך הגרמני. וכך נכתב:

"מרצלי גרינר, סוכן מסחרי בן 32 ודמות לא אהודה בגטו, אדם תמיד ונאה, התחיל לפקוד אותנו. הוא בא להציע כל מיני תכשירים קוסמטיים. האיש עורר בי חשדות. בהתחלה לא יכולתי להגדיר לעצמי במדויק מה טיבו של האיש. את חשדותי עוררו שאלותיו. תמיד חקר ודרש כמה מרוויח איש זה או אחר, מה היקף עסקיו של פלוני, איזה אורח חיים מנהל אלמוני. יום שהה בבית המרקחת, בעיקר בשעות הלילה המאוחרות. [...]

סיפרו עליו שהוא עובד בשביל הגרמנים, וכראיה אמרו שהוא מפגין ביטחון ומתנהג בחופשיות יתרה. לא אחת פגשתי בעיר כשאינו עונד את הסרט הלבן שחויבו כל היהודים לענוד. החלטתי לבדוק איזה תפקיד הוא ממלא בשביל השלטונות הגרמניים. ערב אחד, כשבא אלינו לבית המרקחת, החלטנו להשקות אותו לשכרה ולערוך אצלו חיפוש. למרות מראהו הבריא והמרשים הוא השתכר במהירות ונרדם כמו תינוק. בתיק המסמכים שלו מצאנו תעודה של סוכן חרש גרמני המאפשרת לו להתנועע ברחובות קרקוב בלי סרט על הזרוע.

נודע לנו שבעבר הועסק במשרדי המכס והמסים, אחר

המוסדות הרפואיים היהודיים בקרקוב בתקופת המלחמה

כרוניים, ולאחר הקמת הגטו הועבר בית החולים לבניין ברחוב יוזפינסקה 12 והיו בו 50 מיטות.

הגירוש הראשון:

חולים ששהו בבתי החולים בעת הגירוש של יהודים מהגטו לבלז'ץ, ביוני 1942, לא נכללו בגירוש, ולכן הרופאים אשפזו בבתי החולים מספר רב מאד של אנשים בריאים על מנת להצילם מגירוש. כך, בבית החולים למחלות מדבקות אושפזו טרם הגירוש רק 9 חולים, אך ד"ר ביברשטיין הצליח לאשפז במקום כ-350 אנשים בריאים על מנת להצילם.

בבית החולים למחלות כרוניות אישפז ד"ר אלכסנדרוביץ' כ-500 יהודים, וכך הצילם מהגירוש.

בעת הגירוש של יוני התירו השלטונות הגרמניים לרופאים ולאחיות לסייע למיועדים לגירוש שנאספו בכיכר זגודי, והצוות הרפואי סייע במתן עזרה ותרופות לאומללים.

גם צוות העובדים בבית המרקחת שבגטו, "מתחת לעיט", המשיך לפעול בימי הגירוש, ולהגיש עזרה רפואית חינם - בעיקר תרופות הרגעה למגורשים.

הגירוש השני

בעת הגירוש לבלז'ץ, ב-28 באוקטובר 1942, לא התירו הגרמנים לצוות רפואי לסייע לאנשים. וכך, הרופאים בבתי החולים היהודיים האיצו בחולים מאושפזים שיכולים היו לרדת ממיטותיהם ולהלך כי יעזבו את המקום ויסתתרו. ד"ר ביברשטיין חילק לחולים המאושפזים חלוקים לבנים של צוות רפואי ועוד היו רופאים ואחיות שהצליחו להסתיר מחוץ לכותלי בית החולים מספר ילדים חולים, וכך להצילם מגירוש. רוב החולים המאושפזים נרצחו במקום באכזריות רבה.

הגירוש השלישי היה בעת חיסול הגטו, במרס 1943, במהלכו יהודים שנקבע שאינם כשירים לעבודה גורשו לאושוויץ-בירקנאו, בתוכם כמעט כל החולים שהיו בבתי החולים. הצוותים הרפואיים שהיו בבתי החולים בגטו גורשו לפלשוב.

(סוף המאמר בעמוד הבא)

לפני המלחמה היה בית החולים מצוייד בציוד חדיש והעסיק 64 רופאים, אך הגרמנים השתלטו מיד על המקום, והוא נסגר לחודשיים בשל מחסור בתקציב הפעלה. רק הודות לתרומות והתנדבות ניתן היה להפעיל מחדש את בית החולים, אם כי רק 8 מתוך 42 הרופאים קיבלו משכורת מהיודנראט. כשהוקם הגטו הועבר בית החולים לבניין קטן ברחוב יוזפינסקה שבו נאלצו לשכן באותה מיטה שני חולים.

השלט שנקבע על הבניין ברחוב יוזפינסקה 14 לזכר בית החולים היהודי ששכן כאן בתקופת הגטו

באפריל 1940 עלה בידיו של ד"ר אלכסנדר ביברשטיין להקים ברחוב רנקבקה מספר 3 בית חולים למחלות מדבקות, ובו היו רק 15 מיטות, כולל מחלקת ילדים. כשהוקם הגטו נכלל תחילה בית החולים בשטחו ואחר כך הועבר לככר זגודי.

השלטונות הגרמניים נמנעו מלפקוד את בית החולים בשל החשש שלהם להדבק במחלה וכך התאפשר להשתמש במקום להחביא מזון שהוברח ואפילו נשק.

בסוף שנת 1941 הוקם על ידי ד"ר יוליאן אלכסנדרוביץ' וד"ר ברנרד בורנשטיין בית חולים לחולים

על המוסדות הרפואיים היהודיים בקרקוב בתקופת המלחמה כתבה של ד"ר אגנישקה ז'וצ'קובסקה-דרוז'ג' Agnieszka Zajaczkowska-Drozd. במאמר שהתפרסם על ידי IPN סניף קרקוב, בעקבות כנס בנושא רפואה מאחורי גדרות התיל. תמצית מאמרה:

עם פרוץ מלחמת העולם השנייה גדל מספר היהודים שגרו בקרקוב ב-18% - מ-56,000 ל-68,000 יהודים - והמתווספים היו ברובם אנשים חסרי אמצעים שהותירו את רכושם מאחור. הפליטים הללו נסמכו על הקהילה המקומית למגורים, למזון ותמיכה כלכלית. צפיפות המגורים, והעובדה שרבים איבדו את מקור פרנסתם, גרמה להתדרדרות במצב התברואתי באיזורי מגורי היהודים.

בשל חשש למחלות כתוצאה מרעב והתפרצות של מחלות מדבקות בשל הצפיפות החליטו פרנסי הקהילה להקים מוסדות לעזרה היוזם של מוסדות העזרה היה ד"ר מאוריצינו הבר, חבר היודנראט, ומוסדות אלה פעלו, בתחילה, בשלושה איזורים של העיר שבהם חיו רוב היהודים: בקז'ימיניז', בסטרודום ובפודגוז'ה. ד"ר הבר נדרש לדווח חודשית לרופא גרמני על מצב התחלואה.

ד"ר הבר הצליח במאמציו לגייס 156 רופאים יהודיים ועוד 110 צוותי רפואה נלווים שעבדו בהתנדבות בקרב האוכלוסיה היהודית, שזכתה לשרותי רפואה, תרופות ויעוץ רפואי בחינם. לרשות הפליטים, וגם לרשותם של אסירי מחנות עבודה בסביבה, הועמדו בתי מרחץ ציבוריים ותחנות חיטוי.

באמצע שנת 1940 הקים ד"ר יעקב קרנץ, ברחוב מיודובה, בית חולים לאנשים מבוגרים וחולים שהיו בעלי רשיון שהות בקרקוב אך לא היה להם מקום מגורים ונותרו חסרי בית. במקום היו 60 מיטות והוא הופעל תודות לתרומות ולתשלום של השוהים בו. עם הקמת הגטו הועבר בית החולים הזה לבניין ברחוב לימנובסקי 15, ושם פעל עד לחיסול הגטו במרס 1943.

מוסד רפואי נוסף היה בית החולים היהודי שנוסד במאה ה-19 ושכן ברחוב סקבינסקה בקז'ימיניז'.

המוסדות הרפואיים היהודיים בקרקוב בתקופת המלחמה (המשך)

"המוסדות הרפואיים" בפלשוב:

שלושה צריפים בפלשוב שמשו כבית חולים, והתנאים בהם היו ירודים מאד - בניית הצריפים לא הסתיימה, לא היה בהם חשמל או מים זורמים, אך הצוות הרפואי עשה כמיטב יכולתו על מנת להתאים את הצריפים לתפקידם.

בבית החולים היו שלוש מחלקות: מחלקה כללית, מחלקת ניתוחים ומחלקת מחלות מדבקות, בנוסף, באחד הצריפים היה חדר עזרה ראשונה, רפואת שיניים ובית מרקחת.

מנהל המערך הרפואי, ד"ר לאון גרוס, היה כפוף לצורך אמון געט, ועשה ככל יכולתו על מנת להשביע את רצונו של מנהל המחנה ושיתף פעולה עם ה-ס.ס.

גרוס לא דאג לחולים, העניש כל רופא שהעז להתנגד להוראותיו והקשה מאד על הרופאים לטפל בחולים באופן מיטבי. רופאים שלא נענו להוראותיו של גרוס סיכנו את חייהם, על כך העיד המנתח ד"ר פרדיננד לבקוביץ' בזכרונותיו.

היומן הסתתר בבקבוק שקבר הדוד במחנה פלשוב

אביו, לייבוש, המשיך תחילה בעסקיו גם תחת הנאצים. הוא התיידד עם התעשיין ולימים חסיד אומות העולם אוסקר שינדלר, אשר פעל למענו כשנחקר ב-ס.ס. בחשד למכירת סחורה בשוק השחור. משפחתו סיפרה, כי לייבוש תמך כספית בבית החרושת "אמליה", בטרם שינדלר לקח אותו תחת ידיו, והציל את היהודים שהועסקו בו.

בהמשך המלחמה, כשארבעה מילדיו של לייבוש, בהם יוסף, נלקחו למחנה פלשוב, הציע שינדלר להעביר שניים מהם לבית החרושת, ולהציל את חייהם. ואולם, המשפחה סיפרה כי לייבוש "לא ידע את מי להעביר".

אחרי המלחמה, לדבריהם, שינדלר טען כי היתה זו "טעות גדולה", שכן היה בכוחו להציל את כל הילדים. בסופו של דבר, שינדלר הכניס את אחד הבנים, מאיר בוסק, לרשימת שינדלר, והציל את חייו. אחרי המלחמה התאחדו האחים יוסף ומאיר בוסק. יחד עם הדוד יעקב הם חידשו את עסקי המשפחה.

ביוני 1945, אחרי ששוחרר ממחנה טרזיינשטט, חזר יוסף בוסק לעיר הולדתו קרקוב, והחל לאסוף את השברים. לפני המלחמה מנתה משפחתו 38 איש. אחריה נותרו שבעה בלבד.

"הגעתי לשם, לבית העלמין. גיליתי עיי חורבות. הנאצים יימח שמם החריבו אותו. מחציתו נמחקה כליל", סיפר בראיון לעיתון "המודיע". בעזרת מצלמה שרכש, הוא החל לתעד את מה שראו עיניו, והצטלם ליד שברי המצבות בבית הקברות של פלאשוב, פרבר של קרקוב. "ביקשתי מגוי מקומי שיצלם. מסביב, ילדים גויים שיחקו כדורגל", סיפר.

בהמשך הוא ביקש לברר מה עלה בגורל ספרי התורה ופנקסי הקהילה שאביו הציל מהנאצים ב-1939, כשהוציא אותם מבית הכנסת, והסתיר אותם בשק שהחביא במחסן. לשמחתו, גילה יוסף כי החומר שרד ועמו תיעוד של "כמאה שנים של חיי הקהילה שלנו", כדבריו. "גם סבא של שלי, רבי לייבוש חזן צוויג, שהיה חזן בבית הכנסת מופיע שם", אמר.

בהמשך ציפתה ליוסף הפתעה נוספת. הוא הצליח לאתר יומן שכתב דודו, אברהם, בו תיעד את קורותיו בשואה. את היומן כתב על 33 פיסות נייר קטנות, אותן הכניס לבקבוק זכוכית, שהטמין באדמה בשטח מחנה פלשוב. הדוד לא שרד את השואה, אך הספיק לספר לחבריו היכן הטמין את הבקבוק. יוסף שמע מהם את הסיפור, וחילץ אותו מהאדמה. "פיסות היומן של הדוד שלי, שמבטאות בצורה ישירה כל כך את סאת הייסורים שהיתה מנת חלקנו, שמורות עמי. הן חלק מההיסטוריה רוויית היגון של משפחתנו ושל עם ישראל כולו", אמר.

יוסף נולד ב-1919 בקרקוב (נפטר בשנת 2015), הבן הרביעי ללאון (לייבוש) ואסתר בוסק. משפחתו, שגרה מאות שנים בקרקוב, הייתה דתית, "אבל האחרון שהיה לו זקן היה אביו", כדבריו. הוא למד בבית ספר "תחכמוני" ובהמשך בגימנסיה העברית בקרקוב.

בגיל 17 בחר להפסיק ללמוד והחל לעבוד בעסקי המשפחה - בתי מסחר למתכות וכלי מתכת בשם "חברת האחים בוסק". ב-1941 הוא גורש לגטו קרקוב, בהמשך למחנה פלשוב ואחר כך, דרך מחנה שכביץ, לטרזיינשטט, משם שוחרר עם תום המלחמה.

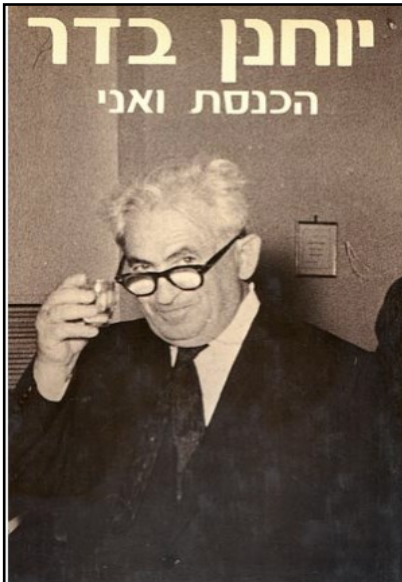

יוסף בוסק ליד חורבות בית הטהרה שפוצץ על ידי הגרמנים

ב-1948 עלה יוסף לישראל, כאן נישא לשפרה לבית פרידמן. גם בארץ המשיך לעסוק במסחר מתכות ובמקביל עסק בהנצחת יהדות קרקוב. בביתו הקים ארכיון פרטי, שבחומריו השתמש לכתובת שני ספרים: "והאיל לא נאחו בסבך", שמגולל את סיפורו של דודו על פי היומן שכתב, ו"יערות הסנה אוכלו" - רומן המבוסס על זיכרונותיו האישיים מקרקוב.

עופר אדרת, הארץ, 1.10.2015

ד"ר יוחנן בדר (1901-1994)

בשלטון הסובייטי. ב-1940 הוא נעצר ונידון לעבודת פרך בצפון רוסיה, ממנה שוחרר ב-1941 ובאוגוסט 1942 עזב את ברית המועצות עם צבא אנדרס. בתקופת שהותו בברית המועצות התהדקה חברותו עם מנחם בגין, אותו הכיר עוד קודם מפולין.

בדצמבר 1943 עלה לארץ-ישראל והצטרף לארגון הצבאי הלאומי בארץ ישראל ולמערכת העיתון "המשקיף" שהיה מזוהה עם התנועה הרוויזיוניסטית. בשנת 1945 נעצר על ידי השלטונות הבריטיים והוחזק במחנה המעצר בלטרון, עד להקמת מדינת ישראל בחודש מאי 1948.

יוחנן בדר היה ממייסדי "תנועת החרות" - מפלגת ימין ליברלית שפעלה בישראל מראשית המדינה, ואשר נוסדה על ידי ותיקי ההסתדרות הצבאית הלאומית בראשות מנחם בגין. לימים הפכה זו לתנועת הליכוד.

בדר היה עורך עיתון "חרות" והיה חבר כנסת מטעם התנועה ברציפות מהכנסת הראשונה ועד לכנסת שמינית. הוא נודע בחריפות לשונו, וניצל היטב את כישורו הרטורי בנאומיו בכנסת; כאדם משכיל נהג לתבל את נאומיו לא פעם בציטוטים של אישים היסטוריים. לא פעם דיבר באיטלקית או בלטינית מעל דוכן הכנסת כדי להוכיח את טענותיו.

יוחנן (יאן) בדר, נולד בקרקוב ב-19 באוגוסט 1901 לד"ר לאופולד לייב בדר ואוגניה לבית ברגשטיין, בן בכור לשני אחיו הצעירים. המשפחה התגוררה בביתה הפרטי ב-Plac Dominikanski 2.

את לימודיו התיכוניים סיים בדר בגימנסיה ממשלתית בעיר ובשנת 1919/1920 החל את לימודי המשפטים באוניברסיטה היגאלונית. בנעוריו היה היה חבר המפלגה הסוציאלית "בונד" וחבר תנועת הנוער "השומר הצעיר". עם סיום הלימודים האוניברסיטאים קיבל תואר דוקטור במשפטים, נרשם ברשימת עורכי הדין בקרקוב בשנת 1932, והצטרף למשרד עורכי הדין של אביו, שאליו הצטרף מאוחר יותר גם אחיו הצעיר, הנריק.

בשנת 1925 הצטרף לברית הציונית הרוויזיוניסטית ("הצוהרי") - תנועה ומפלגה ציונית שהוקמה על ידי זאב ז'בוטינסקי ובשנים 1939-1934 היה בין העורכים של השבועון הרוויזיוניסטי-ציוני בפולנית, שראה אור בקרקוב, "טריבונה נרודובה" Trybuna Narodowa.

בשנת 1935, לאחר שז'בוטינסקי התפטר מההסתדרות הציונית העולמית והקים את ההסתדרות הציונית החדשה (הצ"ח), הצטרף בדר לשורותיה.

בספטמבר 1939, לאחר פלישת הגרמנים לפולין, ברח למזרח פולין

בדר התמחה בתחום הכלכלה, ובשם סיעתו ריכז את המאבק בתקציב הממשלות שנוסדו על ידי מפלגות שמאל ציוניות סוציאליסטיות.

ד"ר בדר לא הצליח להגשים את חלומו ולהיות שר האוצר בממשלתו של מנחם בגין. בשנת 1964 מונה בדר לחבר הוועדה המייעצת של בנק ישראל. לפני הבחירות של שנת 1977 הודיע על פרישה מהחיים הפוליטיים.

בשנת 1979 ראה אור ספרו "הכנסת ואני", בו מספר בדר על פעילותו הפרלמנטרית ומספק מידע ממקור ראשון על פעילותה של הכנסת במשך 29 שנים; בשנת 1998 ראה אור ספרו "דרכי לציון, 1901-1948: אוטוביוגרפיה".

יהודי קרקוב מציינים 600 שנים להכתרתו של המלך קז'ימייז' הגדול

ב-18 ביוני 1933 נערכו בטירת הוואוול חגיגות לציון 600 שנים להכתרתו של המלך קז'ימייז' השלישי, שכונה "קז'ימייז' הגדול". בחגיגות השתתפה גם משלחת של רבני קרקוב מכל הזרמים, וכן מכובדי הקהילה.

בתמונה הלקוחה מארכיון התמונות הלאומי של פולין נראים (מימין לשמאל) רבי שמעון אלטר פרנקל-תאומים הי"ד, אביו רבי שמחה פרנקל-תאומים זצ"ל אב"ד סקאוויץ, רפאל לנדא מראשי הקהילה, לא ידוע, רבי יהושע פייבל פרנקל-תאומים זצ"ל אב"ד פודגוז'ה. נוכחותם של הרבנים מעידה כי הם, והקהילה כולה, רחשו כבוד רב למלך, על פעולו למען היהודים וכן על מנת להוכיח את נאמנותם של היהודים לשלטון הפולני.

